

1. «Αποψη» της Ρόδου με φωναστική αναπαράσταση του Κολοσσού. Χαλκογραφία, 0,075x0,12 μ. από το βιβλίο Venediger Löwen-muth... oder das heftigekriegte, noch unbesiegte, doch huff-benothigte Candia... bis auf dieses 1669ste Jahr daselbst begeben... beschrieben durch P.C.B. Han. Nürnberg (ιδ. συλλ. Αθήνα).

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΧΑΡΑΚΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ‘Οψεις και «απόψεις»

Είναι πλήθος οι εικόνες που ήδη από τα τέλη του 15ου αιώνα άρχισαν να χαράζονται για να κοσμήσουν τις ποικίλες περιηγητικές εκδόσεις. Ζυλογραφίες με αδρή, γραμμική διατύπωση και χαλκογραφίες που η τεχνική τους επιτρέπει την απόδοση λεπτομερειών, φωτοσκιάσης, ενδιάμεσων τόνων, δίνοντας έτσι πιο πλούσια, πιο «ζωγραφικά» αποτελέσματα. Οι εικόνες ωντάνευν την αφήγηση και ήταν ένα πρόσθετο στοιχείο έλξης για τον αναγνώστη, που γινόταν έτσι και θεατής.
Μέσα στο σώμα της εικονογράφησης των περιηγητικών εκδόσεων τα χαρακτικά με ελληνικά θέματα συγκροτούν ένα πλουσιότατο και πολύμορφο υλικό, διπλά πολύτιμο, καθώς συνιστά «εξωτερική» και ταυτόχρονα «εξωτερική» μαρτυρία.

Αφροδίτη Κούρια

Ιστορικός Τέχνης

Βασική πηγή γνώσης – μαζί με τα κείμενα – για τον ελληνικό χώρο στο χρονικό διάστημα από τα τέλη του 15ου αιώνα ως την Ελληνική Επανάσταση, οι εικονές αυτές είναι παράλληλη φορεις και ευγάλωττοι δείκτες της όρασης των Ευρωπαίων για την Ελλάδα στους κρίσιμους αυτούς αιώνες όπου ιστορικά και πολιτικά γεγονότα, ιδεολογικά, φιλοσοφικά, καλλιτεχνικά ρεύματα στρέφουν το ενδιαφέρον της Ευρώπης στη χώρα μας.

Το θέμα θέδια είναι ειρύτατο και πολύπλευρο. Εδώ ως οικαιροφθόρους κάποιες χαρακτηριστικές πτυχές του, με σημεία αναφοράς το χώρο (φυσικό και δομημένο περιβάλλον), το αρχαίο μνημείο και τον ανθρώπο – κάτοικο αυτού του χώρου – κύριους άρεσμος της εικονογράφησης αλλά και της προθληματικής γενική της περιηγητικής φιλολογίας.

Ο ελληνικός χώρος (θενατικές κτήσεις και νησιωτικές πόλεις – απαραίτητοι σταθμοί στο δρόμο των ευρωπαϊκών ταξιδιώνων για την Ανατολή) εμφανίζεται πολύ πρώιμα αναμενόμενα στις πανοραμικές απόψεις – πορτραΐτα – πόλεων που συγκροτούσαν τον κορμό της εικονογράφησης των περιηγητικών εκδόσεων στους παλαιότερους αιώνες. Οι απόψεις αυτές επανέρχονται πανομοιούτες μόνη με κάποιες παραλλαγές, συμφωνά με τους «νόμους» της αντιγράφησης από προγενέστερα ή και συγχρόνα πρότυπα – παγιά πρακτική στα παλαιότερα χρόνια, στην οποία και οφείλεται ο μεγάλος αριθμός αναρχονιστικών εικόνων του ελληνικού χώρου.¹

Πρόκειται για συνοπτικές, συμβατικές εικόνες, που υπακούουν σε μια κωδικοποιημένη εικονογραφική γλώσσα, απόχρω μιας μεσαιωνικής αντιλήψης. Στην αντίληψη αυτή εγγέφεται και το στοιχείο του φανταστικού που συχνά αφραγίζει τις παλιότερες εικόνες, η αντρεσλαστική, έδωσηγική, συμβολική κλιμάκα, μέσο από την οποία εδαίρεται ένα αντικείμενο, ένα κτίσμα, ένα μνημείο, ιδιαιτέρα μάλιστα όταν αυτό δριοκεται πια στη σφaira του θρύλου, γεγονός που κεντρίζει και απελευθερώνει τη φαντασία (βλ. εἰκ. 1). Η ελλείψη αξιοποίησης, άλλωστε, αποτελεί βασικό γνωρίσμα της εικονογράφησης αυτών των εκδόσεων στους παλιότερους αιώνες, σταν η εικόνα λειτουργείσε με κάποιαν αυτοτέλεια χωρίς την υποχρέωση να παραπέμπει πιστά στο εικονίζομένο θέμα, το οποίο, απρότο μοχνά για το αναγνωστικό κοινό, δεν έδινε τη δυνατότητα να ελεγχθεί η ακρίβεια της αναπαραστασής του. Ωι απεικο-

νίσεις μακρινών τόπων στηρίζονταν κατά κανόνα στις αφηγήσεις των ταξιδιώτων ή και σε πρόχειρα σκίτσα τους, πάνω στα οποία συνήθως ο σχεδιαστής ή και ο χαράκτης αυτοσχεδιάζαν, ενώ, εξάλου, σε αρκετές περιπτώσεις δημιουργούσαν φανταστικές εικόνες για να καλύψουν τα κενά της εικονογράφησης. Έτσι, πόλεις ελληνικές και της Ανατολής παρουσιάζονται με τη μορφή τυπικών μεσαιωνικών πόλεων της Δυτικής, με στοιχεία γετοβάτικά ή και αναγεννηστικά, έχοντας πάρει την ώρη του οικείου περιβάλλοντος του συγγραφέα, του σχεδιαστή και του χαρακτή² – φαινόμενο που παρατίθεται και στην απεικόνιση αρχαιοτήτων.³

Σε πολλές ωστόσο από τις αυθιετείς και παραποτικές αυτές απόψεις ελληνικών πόλεων, και χαρακτηριστικές στις σημαντικές θενετικές κτήσεις – θέατρα των επιχειρήσεων στους θενετούτοκους πόλεμους στη Μεσόγειο, ένα στοιχείο στρατηγικής στην κυριολεξία σημαίσας, όπως η χωρυστή τους, έχει αποτυπωθεί με ξέχωρη προσοχή με βάση σχέδια μηχανικών της εποχής. Δεν είναι συμπτωτικό εξάλου το γεγονός πως αυτή η έμφαση στα τείχη συναντάται κυρίως σε χαρακτικά ιταλικών διδύλων.

Στα χρονια αυτά, κάποια – σπάνια στην πόλη – έργα, που αναπαριστούν την πραγματική φυσιογνωμία ενός αυγεκρήμενου χώρου, έφερναν τας ετοιμασίες από τη στρεπτοτή γραφής ενός γενικού κανόνα, παρουσιάζουν ιδιαιτέρω ενδιαφέρον. Πέρα από τις αξιοποίηση πληροφορίες που προσφέρουν, η αντιπαροβλήτης αριστερών από αυτά αναδεικνύει ιδιαίτερότητες στη διαδραματίστη του ίδιου θέματος (με βάση μετανότατα ένα κοινό πρότυπο) στην οποίανοισας σ' ότι αφορά την καταγωγή των έργων, όπως διαπιστώνει κανείς στις δύο απόψεις του λιμανίου των Χανίων (εἰκ. 2, 3) από έκδοση του θενετού γεωγράφου Vincenzo Coronelli και από φλαμίδικη έκδοση αντιστοίχου.

Στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα, σταν πια η αναζήτηση νέων εμπειριών, η περιέργεια και η αναγκή διεύρυνσης των ορίζοντων – πέρα από σταν θρησκευτικά και εμπορικά κινητά – ωθουν όλο και περισσότερους Ευρωπαίους στα ταξίδια, αρχίζει να διαμορφώνεται μια νέα συνείδηση για την εικόνα που συνοδεύει τα ειδικότερα χρώμα, για τη λειτουργία της και τη σπουδαιότητά της, ως μέσου αποτυπωσής της πρωτηστικής εμπειρίας αλλά και παραλλήλα ως μέσου μεταδοσίας έγκυρων πληροφοριών. Η νέα αυτή

αντιληφή, που προβάλλει και μέσα από κείμενα ταξιδιώτων, θα έχει τον αντίκτυπο της και στην εικονογράφηση της Ελλάδας, τόσο στην απεικόνιση του χώρου σαν και των αρχαιοτήτων. Τορό πια άλλωστε δεν αρκεί στους Ευρωπαίους η έμφαση γνώση της ελληνικής αρχαιότητας μέσο από τα κείμενα και τα ρωμαϊκά αντίγραφα ελληνικών έργων, που ποποθετεύονται την Ελλάδα σε μιαν αφηρημένη σχέδιο, ιδεατή διάσταση. Η Ελλάδα ως χώρα υπαρκτή, φυσικός κληρονόμος του αρχαίου πολιτισμού αρχίζει ν' αποκτά υπόσταση και σημασία στη συνείδηση των Ευρωπαίων. Το κυνήγι των ελληνικών αρχαιοτήτων, εξάλου, αποτελεί ένα βασικό κίνητρο για ταξίδι στη χώρα μας.

Η Αθήνα αρχίζει τώρα να προσελκύει την προσοχή και σ' αυτά τα χρονια δέλπουν το φως οι πρώτες απεικόνισεις της πόλης και των μνημείων, που είναι κάρποι επιτόπιας παρατηρησής. Προδρομικές μορφές από αυτή την αποφύη ο Γάλλος γιατρός και αρχαιολόγος Jacob Spon και ο σύντροφός του Άγγελος φυσιοδίφης George Wheeler, υπογραμμίζουν και εικονογραφικά την ανάγκη για αυτοψία, οπώς δείχνει η εἰκ. 4 οπου οι δύο περιηγητές εμφανίζονται «επί το εργον» – μοτίβο που θα επανέρχεται σταθερά σε χαρακτικά του επόμενου αιώνα. Παράλληλα δέλπαι με το ρεαλιστικό αυτό στοιχείο, συνυπάρχει το ακηγοναραφικό πλαισίο μιας Αθήνας, όπου η εμφατική παρουσία των αρχαιοτήτων αισθητοποιεί παραστατικά μια επίμονη φαντασίωση για την πόλη, που επιβιώνεις ως και στον προχωρημένο 180 αιώνα, τον αιώνα του Διαφωτισμού, όταν πια εικόνα – κάρποι μεθοδικής παρατηρήσης, με επιμονή και στη λεπτομέρεια, κατακυρώνεταις αις θεατικό εργαλείο πληροφόρησης και ασφαλούς γνώσης. Ήδη στο κατώφλι του (το 1700), ο Γάλλος Pitton de Tournefort ταξιδεύει στην Ελλάδα και την Ανατολή συνδεόμενος από το ζωγράφο Aubriet, γιατί πιστεύει πως «χωρίς τις απεικονίσεις αυτών που θα περιγράψει η αφήγηση του δεν θα μπορεί να γίνει καλά αντιληπτή».⁴

Στον αιώνα αυτόν της άνθησης του περιηγητισμού, πληθαίνουν οι περιηγήσεις στον ελληνικό χώρο και η εικόνα της Ελλάδας μέσο από τα χαρακτικά των σχετικών εκδόσεων αναδέται πολεοδρήκη και πολυστηνή. Κυρίως πολος έλεγχος θα γίνει πια η Αθήνα και τα μνημεία της καθώς οι προβολείς στρέφονται τώρα στην κλασική αρχαιότητα. Ζωγράφοι και αρχιτεκτονές έρχονται πια με αποκλειστικό σκοπό να μελετήσουν

και ν αποτυπωσουν με αξιωσίες επιστημονικής εγκυρότητας τις αρχαιότητες.

Το φίλτρο της αρχαιολατρείας ωστόσο, το νοσταλγικό άραμα του αρχαίου κόσμου – που σφραγίζει την εποχή – και παράλληλα, τρέχουσες καλλιτεχνικές – αισθητικές τάσεις οδηγούν συχνά στη δημιουργία εικόνων-φορέων μιας ρωμαντικής σρασῆς για το «αρχαίο», που συνειδητά παραχωρούν ευρύ πεδίο στη φαντασία και την αυθηρεδία (μη προσθήκες, αφαιρέσεις, ωραιοποίηση), διεκδικώντας τη συγκινησιακή αντίδραση και το θεωρητικό του θεατή. Πόλη χαρακτηριστικό παρόδειγμα οι εικόνες του βιβλίου του Γάλλου αρχιτέκτονα Julien David Le Roy, *Ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, οποιης η έξαρση του ερετικών μνημείου θυμίζει χαρακτικά με ανάλογα θέματα του φημισμένου Giovanni Battista Piranesi, ενώ ταυτόχρονα συμπορεύεται με το πνεύμα και την αντίληψη της «ζωγραφικής των ερειπίων», που γνωρίζει μεγάλη ανέση στη γαλλική ζωγραφική του δευτέρου μισού του 18ου αιώνα, σαν υστερή φάση της κλασικής παράδοσης του «ιστορικού», «ηρωικού» τοπίου.⁵ Με την τονισμένη προσποτική, τη χαμηλή οπτική γνωσία, τις ζωηρές, δροματι-

κές καποτε φωτοσκιάσεις και τη «ρεαλιστική» απόδοση της φύσης στις έντεχνα δουλεμένες χαλκογραφίες, το τραματισμένο μνημείο αποκτά μια υποβλητική ύποσταση, ένα μεγαλείο, και γίνεται το σχήμα αναδρομής στο ένδοξο παρελθόν, ενεργοποιώντας τη μνήμη και τη φαντασία, ενώ ταυτόχρονα παραπέμπει στην ιδέα της αδισωτήτης δράσης του χρόνου (*The triumph of time*⁶), που εισάγει μια μελαγχολική διάσταση. Ρωμαντικά προμηνύματα, όπως ρωμαντικό προανάκρουσμα είναι και η αισθηση της φωσής σε τέτοιους είδους έργα. Γιατί τώρα το μνημείο υπάρχει νοείται μέσα στη φύση κι αυτό το ειδύλλιακο συχνά φυσικό περιβάλλον συνεργάζεται μαζί του στη δημιουργία μιας γραφικής εικόνας, μιας σκηνογραφίας με την οποία στην ουδια ταυτίζεται η

4. O Spon και o Wheeler στην Αθήνα. Χαλκογραφία, 0,145x0,185 μ., από την έκδοση Jacob Spon en Georges Wheeler, *Voyage door Italien, Dalmatien, Griekenland, en de Levant. Gedaan in de Jaren 1675 en 1676...* Amsterdam 1689. (Εγνατίδειο Βιβλιοθήκη).

2. Το λιμάνι των Χανίων. Χαλκογραφία, 0,125x0,165 μ. από την έκδοση του V. Coronelli, Città, Fortezze, Porti... del Regno et Isola di Candia, Venezia 1706. (Γεννόδειος Βιβλιοθήκη).

3. Το λιμάνι των Χανίων. Χαλκογραφία 0,105x0,265 μ. από την έκδοση του J. Peeters, Korte Beschryvinghe Ende aen Wysinghe der Plaetsen..., Antwerpen (ca. 1686). (Γεννόδειος Βιβλιοθήκη).

εικόνα. Στα χρόνια αυτά μάλιστα κατασκευάζονται στην κυριόλεξια καθαρά φανταστικά, πλαστά έργα (βλ. εικ. 5 καμμένη με βάση δύο χαρακτικά του Le Roy). Το «κλείσ-» του ριγώντου κιονόκρανου εξάλλου, και της απαρεμνής κολόνας παραπέμπει γενικά στο αρχαίο λείψανο, φορτισμένο συμβόλο της διάστασης αναμέδα στο παρελθόν και το παρόν του τόπου – διάσταση που αποτελεί

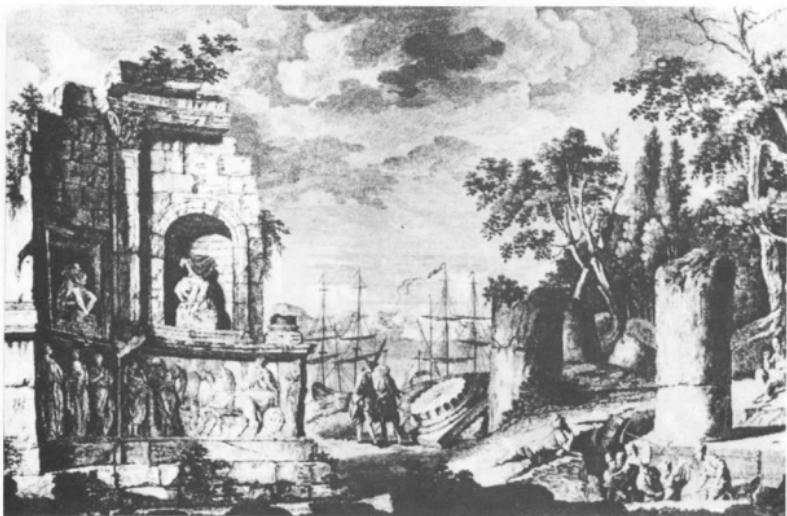
έμμονη ιδέα στην περιηγητική φιλολογία του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα με αναφορά στην Ελλάδα.

Το παρόν ωατόσι της Ελλάδας έχει αρχίσει ν' απασχολεί τους Ευρωπαίους περιηγητές, που στρέφονται τώρα το βλέμμα και στη ζωή των κατοικών του τόπου. Ο κατοικός του ελληνικού χώρου εμφανίζεται θέσια πολύ πρώιμα στις περιηγητικές

εκδόσεις, αλλά ουδιαστικά πρόκειται για «απρόσωπες» φιγούρες – πρόσχημα για την αποτύπωση μιας φορεσιάς. Οι γυναικείες φορεσιές του Αιγαίου ήδη από πολὺ νωρίς αιχμαλωτίσαν το βλέμμα των Ευρωπαίων, κυρίως των Γάλλων, που από παλιά ήταν ιδιαιτέρα ευαισθητοί στην εξωτική γοητεία των κοστουμιών της Ανατολής, με ακραία εκδήλωση τη μοδή των «Turqueries» στις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα.⁷

Το πλουσιό χρήμα των τουρκικών κοστουμιών παρέσυρε μάλιστα συχνά σε αυθαίρεσίες στις επιχρυσιμοποιημένες ελληνικές φορεσιές. Εξάλλου, το γυναικείο κοστούμι είναι ένα εικαστικό θέμα ιδιαιτέρα «ευάλωτο» στην επίδραση των εκάστοτε καλλιτεχνικών αντιλήψεων και της αισθητικής, γεγονός που είχε τον αντίκτυπο του σε πολλά χαρακτικά με «ελληνικές» ενδυμασίες, πεδίο όπου μάλιστα δύσλεψαν και γνώστοι ζωγράφοι (εικ. 6,7).

Σε βιβλία του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα που αναφέρονται στην Ελλάδα με κορυφαίο παράδειγμα το «Voyage pittoresque de la Grèce» του Γάλλου κόμη Choiseul-Gouffier, οι ανθρώποι είναι μια σταύρερη πορουσία, οργανικά πλέον ενταγμένοι στο περιβάλλον τους, αποτυπωμένοι σε θεογραφικά στιγμοτύπα. Η αισ-

5. Φανταστική σύνθεση με βάση του Le Roy, από την έκδοση του R. Sayer, Ruins of Athens, with remains and other valuable antiquities in Greece, London 1759. Χαλκογραφία, 0,30x0,39μ. (Ιδ. συλλ., Αθήνα).

Θητική του Rococo ωστόσο συχνά επεμβαίνει καθοριστικά — όπως μαρτυρούν τα ρούχα. ο εξωραιόμος των προσώπων και του χώρου — δημιουργώντας εκλεπτυσμένες εικόνες, σφραγισμένες από μια διακοσμητική γραφικότητα, έργα που κυρίως αποκοπούν να γοτθεύσουν το θεατή. Η τεχνική και εδώ υπέρτει απόλυτα το ύφος και το ήθος των έργων.

Οι Νεοέλληνες είναι θέδαια ίδιωμενοι με αφετηρία την αρχαιότητα, ως τα «ζωντανά λείψανα» του αρχαιού πολιτισμού. Θ αποτελέσουν μάλιστα αντικείμενο έρευνας, στα πλαίσια συσχετισμών με στόχο την ανίκνευση μιας ιστορικής συνέχειας και επιδιώσεων αρχαίων στοιχείων — μια τασή που θα εκδηλωθεί με μεγαλύτερη σαφήνεια γύρω στα τέλη του αιώνα, με απηχήσεις και στην εικονογράφηση. Το σχόλιο του κόμη De Forbin για την απεικόνιση της γυναικείας φορεσιάς της Σαντορίνης είναι εύλογότερο: «Η ευγένεια των χαρακτηριστικών της γυναικάς θυμίζει τα μοντέλα που ενέπνευσαν τον Φειδία». Το αρχαίο ερεπίο εξάλλου στην εικ. 8 και σε άλλες αναλογίες

θεματικής, πέρα από «σήμα κατατέθεν» του ελληνικού χώρου, σηματοδοτεί ασφαλώς και αυτή τη διαχρονικότητα που η Ευρώπη ζητά να εντοπισει.

Στις αρχές του 19ου αιώνα η αναζήτηση μιας εξωτικής γραφικότητας, του τοπικού χώρματος και παράλληλα του βιωμάτου μιας άμεσης επαφής με τη φύση κατευθύνουν πολλούς Ευρωπαίους στην χώρα μας, ανεξάρτητα από τη μελέτη των αρχαιοτήτων και την αρχαιοθερία. Οι θεωρίες του Rousseau, ο Ρομαντισμός, το «Οδοιπορικό» του Chateaubriand συμβάλλουν αποφασιστικά στην εντατικοποίηση του ενδιαφέροντος για το πρόσωπο της σύγχρονης Ελλάδας από μέρους της Ευρώπης, που ευαισθητοποιείται πλέον όλο και περισσότερο στα δράμα των σκλαβωμένων Ελλήνων. Το φιλελληνικό κίνημα και η Επανάσταση θα προσδώσουν θέδαινα στη χώρα μια νέα διάσταση και αιγλήν.

Σε πολλά κείμενα προβάλλει με ευάργεια ένα γνήσιο ενδιαφέρον για τον ελληνικό λαο και παράλληλα η αναζήτηση των γυναικάτων που διαμορφώνουν την πραγματική φυ-

6. Κόρη της Χίου. Χαλκογραφία, 0,24x0,16 μ. Σχεδίασαν οι Fr. Boucher. Από την έκδοση Recueil de diverses figures étrangères. Inventées par F. Boucher... Paris ca. 1740. (Ιδ. συλλ., Αθήνα).

8. Χορός της Κρήτης. Χαλκογραφία επιχρυσισμένη, 0,23x0,29 μ. από την έκδοση του Robustiano Gironi, Il costume dei Greci, Milano 1819-1824, τομ. III. (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

7. Γυναίκα της Σιφνου (1819). Λιθογραφία επιχωματισμένη, 0,19x0,14m. Από γαλλική έκδοση του H. Lecomte με γυναικεία κοστούμα (1817-1820). (Ιδ. συλλ., Αθήνα).

σιγναμία του φυσικού χώρου, μέσα στα πλαίσια τοπογραφικών ερευνών που αναπτύσσονται εκείνη την εποχή. Αυτή η περίοδος διεισδύει μάτια διακρίνεται και σε πολλά χαρακτικά των χρόνων αυτών, στη λεπτότολη περιγραφή και στις λεπτομέρεις που συμβαλλούν στο χαρακτηρισμό του θέματος. Σε πολλές απεικονίσεις φορειών άλλωστε είναι εκδήλωτη τώρα η φροντίδα να αναπαραχθούν πιστά τα κεντήματα, τα στολίδια, κατά από την υφή των υφασμάτων. Τα κεντήματα δεν είναι πια «ουδέτερα διακομητικά μοτίβα αλλά συνεργάζονται αποτελεσματικά στην απόδοση της ταυτότητάς της καθώς ενδυμασίας».

Η αποκαλυπτική μαρτυρία των εικόνων τεκμηριώνει με αναλγόφορό τρόπο την πολλαπλότητά των προσεγγίσεων και των χειρίσματων των ελληνικών θεμάτων, μέσο από την οποία στοιχειώθεται η πολυεδρική και πολυσήμαντη ταυτότητα της Ελλάδας στη συνί�ηση των Ευρωπαίων. Μ' όλα τα κενά που συνεπαγόταν η ερευνα ενός τεράστιου υλικού, διάσπαρτου, συχνά δυσπράσιου ή χαμένου, η συγχρόνη-συγκριτική και παραλλήλη η διαχρονική εξέταση των έργων αποκαλύπτουν ιδιαιτερότητες σε εθνικό και πρωσιπικό επίπεδο, οκιαγραφούν την «πορεία»

της διαπραγμάτευσης επιμέρους θεμάτων – και μέσο από αυτήν καποιες σταθερές – και προσδιορίζουν την εμβέλεια και τις επιπτώσεις που αυτές έχουν στην επεξέργασία τους από εικονογραφική και μορφοπλαστική αποψή, ανεξάρτητα από την προσωπική κατάθεση του δημιουργού, τις τρέχουσες καλλιτεχνικές επιπτώσεις και τους «κανόνες» του κάθε εικαστικού ιδιωμάτου. Στοιχείο όπως η σταθερή επανάληψη ορισμένων θεμάτων ή η απονοία αλλών συνιστούν επικουρικές ενδείξεις του τι αντιπροσωπεύει η «ώχρα των Ελλήνων» σε κάθε εποχή για τους Ευρωπαίους, έχοντας θέσια πάντα υπόψη ότι αντικείμενοι παραγόντες όπως η ευνοϊκή ή στρατηγική γεωγραφική θέση (νησιά Αιγαίου, νότια παράλια) ή η δυσκολία προσβασης (πιεριπέτεια Ελλάδα), στηρίζουν καθοριστικοί για το βαθμό παρουσίας των διαφόρων περιοχών του ελληνικού χώρου στις περιηγητικές εκδόσεις. Ως πρέπει θέσια για οπισμούει πως η αποστολή και η λειτουργία της εντυπωτικής εικόνας και οι μηχανισμοί παραγωγής της σε κάθε εποχή αποτελούν παραμέτρους που οπωδόπιπτος συμβάλλουν στη συνέπετη και πολυσημία του θέματος.

Σημειώσεις

1. Σχετικά με Α. Κουριά. Εικόνες του ελληνικού χώρου σε χαρακτικά περιηγητικών εκδόσεων Περιόδ.: «Ζυγός», αρ. 57 (Ιαν.-Φεβρ. 1983).

2. Ο Lavedan μιλά για «uperbölue του γοτθικού και σημειωμένες, αναφερόμενος στην αναπραστάση πολέων της Ανατολής με τη μορφή των δυτικών». «Πρόκειται για ενα γεωγραφικού αναγνώρισμα. Θάλεια για να είναι αλλού φυσικό να φανταστούν κανείς τις πόλεις που δεν έχει δει συμφέρει με αυτές που γνωρίζει..» (Pierre Lavedan, *Representation des villes dans l'art de Moyen Age*, Paris, 1954, σ. 45, 47).

3. Βλ. Α. Κουριά. Η «πειριπέτεια» των ελληνικών αρχαιοτήτων στις ευρωπαϊκές περιηγητικές εκδόσεις, Περιόδ.: «Αρχολογία», αρ. 23, Ιουνίου 1987.

4. Pitton de la Tournefort, *Relation d'un voyage de Levant...*, Paris 1717, τομ. I, ει. 2. Σχετικά με David Wakefield, French eighteenth Century Painting, London 1984, σ. 149 κ.ε. Είναι αλλού ότι η εποχή της «Αρτελος των ερειπίων», που εκδηλώθηκε με διάτετρη έμφαση στη Γαλλία και την Αγγλία, με επιπτώσεις και στη διαδοχής των κήπων, των πάρκων, όπου χτίζουν ψευδαρχιτεκτονικά ερείπια (Bl. Rose MacAuley, *Pleasure of Ruins*, London 1966, σ. 49).

5. Είναι χαρακτηριστικό ότι το επιεπειδήστρο (strange) επωνέρχεται συχνά σε κείμενα τοδιδώντων που μίλουν για τις ενδυμασίες της Ανατολής.

6. Comte de Forbin, *Voyage dans le Levant*, Paris 1819, σ. 65.

Βιβλιογραφία

A. BOPPE, Les peintres du Bosphore au dix-huitième siècle, Paris 1911.

D. CONSTANTINE, Early Greek Travellers and the Hellenic Ideal, Cambridge University Press, 1984.

E. LOVINESCO, Les voyageurs Français en Grèce au XIXe siècle (1800-1900), Paris 1909.

P. MORPHOPOULOS, L' image de la Grèce chez les voyageurs Français (du XVI au début du XVIII siècle), Baltimore 1947.

Περιηγητικές στον ελληνικό χώρο (κείμενα των Α. Αγγέλου, Λ. Δρύσου, Αικ. Κουμαρίδη, Γ. Σαββίδη κ.α. με Επλέγματα Κ. Θ. Δημαρά), Αθήνα 1988.

T. SPENCER, Fair Greece Sad Relic, London 1954.

Φ. Μ. ΤΣΙΓΚΑΚΟΥ, Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα, Αθήνα 1981.

Greece in the Engravings of European Editions. Views and «Aspects».

A. Kouria

Based, primarily, on the representations of the Greek urban and rural landscape, ancient monuments and Greek costumes this article examines the mode in which Greece appears in the engravings of the European travelling editions from the end of the fifteenth to the nineteenth century. During this period political and military events, ideological, philosophical and artistic currents focus the interest of Europe on the Greek territory. The older, arbitrary, usually imaginative pictures, were employing in their iconography the code language of the early engravings. In the late seventeenth century they were succeeded by pictures comprising real elements, products of direct observation and in situ copying; at the same time, archaeology, the idealistic and romantic trend, the quest for the exotic and picturesque as well as the impact of the European artistic tendencies (Rococo, Neoclassicism, Romanticism) create works that stand far away from reality. The multitude of eighteenth and nineteenth century engravings with Greek subjects composes a multiple in aspects and concepts physiognomy of Greece: Greece as vision and romantic fantasy, Greece as land of the exotic East, Greece as a sad relic of a glorious past and a slave of the barbarian Turk despot represent characteristic features of this physiognomy.